

РОЗДІЛ І. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ТЕОРІЇ ТА ІСТОРІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

УДК 378.09: 34.01

ГУМАНІСТИЧНІ ОСНОВИ СУЧАСНОГО ЮРИДИЧНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

Бостан С.К., д.ю.н., доцент,

Бостан Л.М., к.і.н., доцент

Запорізький національний університет

У статті окреслено основні напрями гуманізації сучасного освітнього простору вищої юридичної освіти в Україні, запропоновано нові концептуальні підходи щодо наповнення її змісту та форм організації, в основу яких покладено ідеї людиноцентричної парадигми освіти.

Ключові слова: освітній простір, гуманізація освіти, вища юридична освіта, людиноцентризм.

Bostan S.K., Bostan L.M. ГУМАНИСТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ СОВРЕМЕННОГО ЮРИДИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОСТРАНСТВА / Запорожский национальный университет, Украина

В статье рассматриваются основные направления гуманизации образовательного пространства высшего юридического образования, предлагаются новые концептуальные подходы к наполнению его содержания и формам организации, в основу которых положены идеи человекоцентричной парадигмы образования.

Ключевые слова: образовательное пространство, гуманизация образования, высшее юридическое образование, человекоцентризм.

Bostan S.K., Bostan L.M. THE HUMAN BASES OF THE MODERN LAW EDUCATIONAL ENVIRONMENT / Zaporizhzhya national university, Ukraine

In this article the authors cast a look upon the problem of major directions of humanization of the educational environment in the sphere of higher education in Ukraine. The new conceptual approaches to the formation of its content and forms of organizations based upon anthropocentric paradigm of education are being introduced.

Key words: educational environment, higher law education, humanization of the education, anthropocentrism.

Посилення правового регулювання суспільних відносин, відносин між людьми, їхньої особистої поведінки є ознакою сьогодення. Але цілком позитивним за своїми наслідками це явище сучасної цивілізації вважати не можна. Воно скоріше свідчить про певний рівень розвитку людської свідомості, для якого характерне небажання людей самостійно, без залучення фахівців, вирішувати власні проблеми, причини виникнення яких нерідко криються в морально-психологічних аспектах взаємовідносин, у відсутності бажання порозумітися, знайти найбільш оптимальні шляхи, що об'єднують їхню діяльність, допомагають зрозуміти одне одного. Наслідком цього стає роз'єднання, відчуження, дегуманізація суспільства. Зважаючи на те, що юридизація суспільного життя є процесом об'єктивним, тривалим, саме на юристів покладається велика державотворча та людинотворча місія, виконання якої значною мірою залежить від якості юридичної освіти, особистісних якостей юриста як людини, громадянина, професіонала. Тому зрозумілим є занепокоєння, яке проявляє суспільство щодо її стану, шляхів подальшого розвитку. Свідченням тому є реформи в сфері правової, юридичної освіти, які відбулися і відбуваються в зарубіжних країнах, зокрема, Німеччині [1, 2], Японії [3].

Не можна сказати, що за роки незалежності в Україні не робилися спроби здійснити відповідні заходи. Прийняттям документів загально-державного рівня („Концепція Державної програми розвитку освіти на 2006-2010 роки”, „Комплексний план заходів з розвитку освіти в Україні на період до 2011 року”, „План дій щодо забезпечення якості вищої освіти України та її інтеграції в європейське та світове освітнє співтовариство на період до 2010 року” тощо) закладено основи реформаторської політики держави в галузі освіти в цілому. Остання загальнодержавна програма розвитку вищої юридичної освіти була затверджена Кабінетом Міністрів України у 2001 році і визначала основні напрямки її реформування на період до 2005 року: вдосконалення

системи юридичної освіти, приведення її у відповідність із світовими вимогами, створення умов для задоволення потреб громадян у сучасній юридичній освіті та реалізація права на працю за здобутою спеціальністю, повне забезпечення потреб органів державної влади, правоохоронних органів, інших сфер юридичної практики у фахівцях-юристах [4].

У Програмі чітко простежується намір прагматично підходити до вирішення питань юридичної освіти: прогнозування потреби в юридичних кадрах, оптимізації мережі вищих навчальних закладів, вдосконалення змісту базової, а також післядипломної освіти юристів. Але відсутність системності та дієвих механізмів реалізації існуючих проблем, ненаціленість на створення умов для освіти в цілому, юридичної зокрема, як таких, що зорієнтовані на майбутнє українського суспільства, на формування нових поколінь громадян, професіоналів, котрим будувати громадянське суспільство і в подальшому жити в ньому, і на сьогодні *актуалізує* зазначену проблему. Про це свідчать такі заходи, як: круглий стіл, проведений в Академії правових наук України за участю керівників провідних юридичних шкіл України, відомих вчених, представників профільних міністерств, на якому було зазначено, що проблеми вищої юридичної освіти в Україні виникли ще на початку становлення української державності і не вирішувалися роками (листопад 2008 р.) [5, 9], підготовка проекту Концепції вищої юридичної освіти в Україні (жовтень 2009 р.) [6].

Не залишалась поза увагою зазначена проблема і серед науковців. Аналіз останніх наукових розробок дає підстави виокремити в її дослідженні такі напрямки: 1) гуманітаризація вищої юридичної освіти (В.С. Бігун [7], М.Г. Братасюк та В.М. Братасюк [8], М.В. Костицький [9], О.О. Панькевич [10], С.А. Пашин [11], Т.В. Печерица [12]; О.В. Павлишин [13]); 2) інноваційні технології у вищій юридичній освіті (Н.В. Артикуца [14], Г.Х. Яворська [15] та інші [16]); 3) інтеграція юридичної освіти в європейський освітній простір (В.П. Турівний [17], Г.В. Мальцев [18], О.М. Костенко [19], С. Леонова [20]).

У той же час нагальною залишається потреба в комплексному підході до вирішення проблем вищої юридичної освіти, який би враховував нові тенденції в посттоталітарному суспільстві, в уявленнях про людину, її місце і роль у сучасному глобалізованому світі, новому інформаційному просторі і ґрунтувався на сучасних наукових розробках, передусім, професійної педагогіки, психології, філософії, юриспруденції.

З огляду на зазначене, *метою* даного дослідження є спроба визначити концептуальні підходи до створення сучасного освітнього професійного простору в юридичних вишах на основі гуманізації і гуманітаризації навчально-виховного процесу.

Перш ніж окреслити власне бачення шляхів вирішення зазначеної проблеми, визначимося з основними поняттями: освітній простір, юридична освіта.

Спроби визначити зміст поняття “освітній простір” у педагогічній науці було зроблено в середині 90-х рр. ХХ ст. Він розглядався як “існуюче в соціумі “місце”, де суб’єктивно задаються багаточисельні відносини і зв’язки, де здійснюються спеціальні діяльності різних систем (державних, громадських і змішаних) щодо розвитку індивіда і його соціалізації. Також можливо й такий, що формується внутрішньо, індивідуальний освітній простір, становлення якого відбувається в досвіді кожного” [21]. Поява цього поняття розглядається як нова цінність для освіти, оскільки тим самим було зроблено новий акцент на специфіці людини, її якостях, доступних педагогічному впливу і на своєрідних соціокультурних умовах, які інакше зорганізують “світ людини” в посттоталітарному суспільстві.

У цілому позитивно сприйняте науковцями, педагогами зазначене поняття не можна вважати таким, що на сьогодні є достатньо розробленим і дослідженим. З наукових робіт видно, що воно використовується в різних значеннях, а саме: як синонім терміна “освітнє середовище”; як “територіальна категорія”, пов’язана з масштабом тих чи інших явищ в освітній або соціальній практиці; як результат можливої інтеграції існуючих елементів системи освіти; у значенні одного з рівнів соціального простору (поряд з економічним, політичним, культурним простором); як явище в суспільних відносинах країн, як специфічна якість єдності.

У розумінні поняття “юридична освіта” у фахівців відсутній єдиний підхід. Її визначають і розглядають як складову більш загальної правової освіти, як галузь вищої освіти, як рівень фахової освіти, а також як безперервний процес спеціалізованого теоретичного та практичного

навчання, що здійснюється у вищих навчальних закладах, необхідну складову, фундамент юридичної професії, як середовище формування нового покоління правників, як один із інструментів реалізації соціальної функції права, як критерій соціальної стратифікації, як специфічний вид підприємницької діяльності, як шлях розбудови політичної кар'єри, як спосіб реалізації особистих амбіцій тощо.

З огляду на зазначене, розглядаючи вищу юридичну освіту як підсистему (мікросистему) вищої професійної освіти, котра у свою чергу є підсистемою (мікросистемою) загальної системи освіти (макросистеми) [22, 43-44], професійний (юридичний) освітній простір слід розглядати як складну, відкриту, нелінійну, гнучку, динамічну систему взаємодії елементів її інформаційного обміну, що призводить до відповідних освітніх трансформацій і є ступеневим процесом розвитку змін усіх суб'єктів простору [23]. Тобто в межах професійного освітнього простору можуть бути виділені свої підпростори. Обмеження визнанням як такого, тільки освітнього середовища вищого навчального закладу, на нашу думку, значно звужує простір професійної освіти, яка в нових умовах має стати не стільки місцем наповнення студента певним обсягом знань, скільки формуванням у нього усвідомленості необхідності визначення стратегій саморозвитку та самоосвіти. Отже, професійний освітній простір – це соціальний простір, звідси і потреба в тому, щоб у ньому була розгорнута вся палітра суспільних відносин, пов'язаних із професією: можливості реалізації права особистості на вибір майбутньої професії, набуття знань як підґрунтя для професійної діяльності, подальшу самоосвіту, у тому числі і професійну протягом усього життя.

Для вищої юридичної освіти цей простір може бути представлений як такий, що має три основні рівні.

Перший охоплює довузівську освіту в межах профільних класів у школі, на підготовчих курсах при вишах, на дистанційній формі навчання як у вузі, так і поза його межами, ознайомчу практику як обов'язкову для абітурієнтів на етапі підготовки до вступу до вишу в межах профорієнтаційної роботи (сьогодні це досвід, передусім, вишів системи МВС).

Другий рівень – це освітні простори вищого навчального закладу, факультету, баз навчальної практики, юридичної клініки, правозахисних установ, переддипломної одно-дворічної юридичної інтернатури (референдеріат) зі спеціалізації.

Третій рівень охоплює освітні простори післядипломної освіти (магістратура, аспірантура), підвищення кваліфікації, друга вища освіта, професійна діяльність, самоосвіта протягом життя.

Але освітній простір – це, передусім, форма, яка має бути наповнена відповідним змістом. Не торкаючись проблеми довузівської та післявузівської підготовки, звернемо увагу на освітній простір вищої юридичної освіти. У сучасному суспільстві, як відзначається науковцями, паралельно існують декілька освітніх парадигм вищої юридичної освіти, серед яких основними є традиційна і гуманітарна. Основу традиційної парадигми складають ідеї, побудовані на конкретно-історичному, науково обґрунтованому, доведеному і практично апробованому знанні, на експериментальній взаємодії з практикою. Гуманітарна парадигма має іншу сутнісну характеристику, відправною точкою створення якої послужило прагнення виховати юриста широкої кваліфікації, покликаного захищати правові основи держави.

Відаючи належне кожній з них, вважаємо за необхідне зазначити наступне. Оскільки юридична професія відноситься до типу професій, що відбуваються в системі взаємозв'язку „людина-людина”, в освітньому просторі стрижнем упровадження інноваційних технологій у навчально-виховний процес має стати саме гуманітарна парадигма, наповнена новим змістом, заснованим на ідеї людиноцентризму, яка передбачає, з одного боку, розуміння сутності буття людини, цінності її життя та життя іншої людини, власної відповідальності за світ, суспільство, свою діяльність, а з іншого, створення умов для підготовки молодого людини до життя та професійної діяльності в умовах побудови громадянського суспільства, суспільства знань [24].

Реалізація цієї ідеї у вищій юридичній освіті можлива за умови розуміння того, що в сучасному глобалізованому світі юридична освіта покликана не тільки надати знання, сформувати вміння і навички майбутнього фахівця і професіонала, але й сприяти розвитку особистості, відповідальної, перш за все, за власну діяльність перед світом та суспільством, як носія гуманістичних цінностей. Досягнення цієї мети можливо за умови відповідним чином

організованого освітнього простору, який має ґрунтуватися на системному підході, заснованому на інноваційних технологіях як в змісті освіти, так і формах її набуття. Основними принципами відбору змісту вищої освіти, окрім вже відомих (науковості, наочності, доступності тощо), наголошують А.В. Коржусьва й В.А. Попкова, необхідно вважати ще й такі, як принцип відповідності змісту освіти потребам суспільного розвитку; принцип єдності змістової й процесуальної сторін навчання; принцип структурної єдності змісту освіти на різних її рівнях; принцип випереджувального розвитку освіти [25, 63].

Концептуально це може бути виражено в такий спосіб:

- 1) упровадження інноваційних технологій в навчально-виховній роботі зі студентами (педагогізація вищої юридичної освіти):
 - а) на молодших курсах доцільно використовувати інноваційні освітні технології, зміст і форма викладання яких були б спрямовані на сприяння процесу пізнання молодого людиною самого себе, свого внутрішнього світу, свого призначення в житті; формуванню свідомості громадянина планети та патріота України; розумінню цілісності світу та відповідальності за нього, суспільство, власну діяльність; формуванню в молодій людини мотивації до безперервного навчання та подальшої професійної діяльності;
 - б) на старших курсах доцільно використовувати інноваційні освітні технології, зміст і форма викладання яких були б більше спрямовані на формування свідомості особистості із демократичним світосприйняттям; формування знань, вмінь та навичок використання інформаційних технологій для подальшої професійної діяльності; формування інформаційно-комунікативних умінь спілкування з різними категоріями громадян;
- 2) упровадження інноваційних освітніх технологій при підготовці науково-педагогічних кадрів (магістри, аспіранти) доцільно спрямувати на формування свідомості юриста-вченого, юриста-педагога, відповідального за власні наукові відкриття та їх упровадження в життя або ж в навчально-виховний процес; вмінь в оволодінні інноваційними технологіями для їх подальшого впровадження в науковій та викладацькій діяльності;
- 3) упровадження інноваційних освітніх технологій у педагогічній діяльності викладачів-юристів, зокрема, через формування вмінь в оволодінні інноваційними освітніми технологіями для їх використання в науковій та викладацькій діяльності [26, 11].

Сучасний стан навчальних планів за спеціальністю „Правознавство” свідчить про відсутність стрижня, на якому повинен будуватися навчальний процес; навчальні дисципліни вносяться до його складу за формальним принципом, послідовність їх викладання не відповідає цілісності та системності процесу формування особистості юриста, його професійної свідомості. Одним зі шляхів вирішення цієї проблеми пропонується інноваційний підхід, який дозволяє об'єднати всі навчальні дисципліни в єдину систему, спрямовану на розуміння людини як універсальної та творчої індивідуальності. Це дозволить “побачити” скрізь навчальний матеріал людину в усіх її проявах і тим самим значною мірою збагатити гуманістичний потенціал юридичної освіти засобами предмета, що викладається, не послаблюючи при цьому власного змісту самої дисципліни.

Першими кроками прояву саме такого підходу можна розглядати широке впровадження природно-правових підходів в юридичну науку і освіту. Введення до навчальних планів вишів курсів й спецкурсів з філософії права, історії і теорії прав людини, посилення уваги до зазначених проблем в галузевих юридичних науках, на думку О.М. Костенка, спроможне впливати на свідомість молодих людей, на визначення їх життєвих орієнтирів [27].

У той же час тенденція до надмірної “юридизації” [28] змісту юридичної освіти за рахунок скорочення, а подекуди й відмови від загальногуманітарних дисциплін, інколи й загальноправових, є не просто недоцільною, але й небезпечною передусім для особистості. Спрямована на остаточне закріплення достатньо вираженого вже сьогодні акценту на технологізацію вищої юридичної освіти, вона націлена на підготовку не “правознавців”, а передусім, “законознавців”, тобто фахівців, які знають закони країни, можуть їх застосовувати,

виконуючи тим самим волю законодавця. У зв'язку з цим доречно нагадати про історичний досвід середини ХХ ст., коли в післявоєнному Нюрнберзі в судових процесах проти нацистських злочинців на одному розгляданні звинувачення проти суддів та високопоставлених чиновників юстиції, які, відправляючи на смерть дітей, жінок, людей похилого віку, просто слідували вимогам законів, одногосно прийнятим рейхстагом, виконуючи свій службовий обов'язок. По суті, у процесі над нацистськими суддями зіткнулися принципи природного права і права позитивного, яке відображає волю держави. Отримавши різні терміни ув'язнення, вони досить скоро опинились на волі. Але був створений важливий прецедент відповідальності судді, прокурора, чиновника за приведення в дію неправих законів [29].

Сучасний стан юридичної практики в Україні, на жаль, не дає впевненості в унеможливленні незаконних дій з боку тих, хто покликаний забезпечувати право і законність. І причиною тому, на нашу думку, є не стільки недосконалість законодавства країни або недосконале володіння юридичною технікою фахівця, скільки недосконалість самого фахівця як людини, громадянина, обумовлена наявним рівнем розвитку його свідомості, яка формувалася як під впливом ідей тоталітарної держави, так і достатньо агресивної західної філософії споживання. Вирішенням цієї проблеми може стати зміна ідеології національної юридичної освіти, де пріоритет має бути відданий “духу”, а не “букві” закону. Причому під “духом” закону слід розуміти закони природного права, які законодавець має відкривати і втілювати в “букві” законодавчого акту, а юрист знаходити їх у “букві” закону і керуватися ними в правозастосуванні.

Тобто юрист – це та людина, яка не тільки знає право, а, перш за все, володіє праворозумінням, під яким розуміється віднайдіння і привласнення змістів права, які покликані внутрішньо регулювати його професійну життєдіяльність. Формування праворозуміння – це, з одного боку, процес трансляції, з іншого – набуття, ідей і цінностей права. Проблема полягає в тому, щоб правильно організувати освітній простір, спроможний вирішити це завдання. Деякими дослідниками [30, 31] висловлюється думка про те, що це має бути спеціально організоване освітнє середовище, де студент зустрічається з реальною соціально-правовою проблематикою (юридична клініка, правозахисні організації, установи), досліджує її, формує власне бачення вирішення проблем. Інші наголошують на необхідності максимальної “практикалізації” навчального процесу, що має сприяти підвищенню кваліфікації випускників [32].

Погоджуючись у цілому із зазначеними підходами, все ж таки вважаємо за необхідне наголосити на важливості суб'єкт-суб'єктних відносин у процесі гуманітаризації навчально-виховного процесу, важливої складової професійної освіти, як послідовної зміни взаємовідносин студента і викладача з освітнім середовищем, своєрідного “шляху” суб'єктів освітнього процесу в освітньому просторі [33]. При цьому в освітньому просторі вищого закладу освіти характер взаємодії між студентом і викладачем є визначальним. Саме завдяки йому вдається змінити ставлення студентів до так званих непрофільюючих предметів, предметів, які не входять до кола професійних інтересів студента, але сприяють соціальному становленню і розвитку особистості, соціалізації, формуванню відповідного рівня як загальної, так і професійної культури. Зміна ставлення до навчального предмета фактично означає включення студентом предмета у власний освітній простір. Ця суттєва різниця, спричинена ставленням до навчання, яка призводить до реальних або формальних знань, визначається саме характером особистісної взаємодії студента і викладача. Особливістю цієї взаємодії є те, що вона відбувається на публічному рівні спілкування.

Для результативного впливу взаємодії викладача і студента на позицію студента в освітньому просторі важливими є гідність викладача, його професіоналізм, відданість професії, демократизм, вимогливість і людяність. Ще в давні часи було зазначено, що поява таких представників людської цивілізації, як учений і викладач, посилює гуманістичний потенціал суспільства, оскільки сприяє гармонізації відносин між людиною та зовнішнім світом. Викладач є провідником студента в освітньому просторі, він розкриває перспективи наукового знання, він доводить, що ці знання, хоч їх вивчення є важким, водночас є досяжними для студента. Характер їх взаємодії може розширити освітній простір до сучасного наукового рівня, а може звужити його до рівня формальної освіти.

Нині у викладацькому корпусі поступово відбувається зміна поколінь, але цей вид діяльності не часто обирається талановитими випускниками ВНЗ, молодими науковцями й успішними

практиками. Адже дуже велика прірва між трудомісткістю праці викладача та його заробітною платою. Актуальним у зв'язку з цим є питання про правове врегулювання статусу викладача в сучасному вищому навчальному закладі з урахуванням європейських стандартів. Не менш актуальною сьогодні є і проблема фахової підготовки викладачів вищої школи з європейським досвідом викладання. На жаль, у наявних дослідженнях зазначений аспект до сьогодні не знайшов предметного висвітлення, що не може не впливати на процеси впровадження інноваційних технологій в освітній простір навчальних закладів, а значить, і на кінцеві результати вищої освіти.

Отже, проведене дослідження проблеми освітнього простору вищої юридичної освіти дає підстави говорити про визнання громадськістю, науковцями необхідності її реформування. Започатковані кроки ж свідчать про прагнення, направлені, передусім, на вдосконалення окремих її елементів, у той час як стан речей, що склався, потребує радикальних заходів системного характеру, нових парадигм вищої юридичної освіти. Предметом спеціальних наукових розробок сьогодні мають стати такі проблеми, як: теоретичне і методологічне обґрунтування змін в юридичному освітньому просторі, пошук нових парадигм юридичної освіти, спрямованої в майбутнє як українського суспільства, так і людства в цілому, розробка дієвих механізмів реалізації державних програм розвитку вищої юридичної освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Юридическое образование в Германии / [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://blickaufwest.blogspot.com/2009/05/blog-post.html>
2. Хелланд А. Юридична освіта в Німеччині / А. Хелланд, М. Вендіш // Право України. – 2009. – № 1. – С. 22-28.
3. Илышев А. Юридическая реформа в Японии. Для тех, кто собирается практиковать в области юриспруденции / [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.orientalica.com/index.php?s=43bbb4f5ce4689f268c058584bba577f&showtopic=242>
4. Про затвердження Програми розвитку юридичної освіти на період до 2005 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 10 квітня 2001 р. № 344 // Офіційний вісник України. – 2001. – № 15 – Ст. 649.
5. Актуальні питання вищої юридичної освіти в Україні // Право України. – 2009. – № 1. – С. 4-28.
6. Концепція розвитку вищої юридичної освіти в Україні // Юридичний журнал. – 2009. – № 11. – С. 128-133.
7. Бігун В.С. Людина в праві та науках про право: три загальнонаукові підходи до дефініції / В.С. Бігун // Антропологія права: філософський та юридичний виміри (стан, проблеми, перспективи). Матеріали Першого всеукраїнського «круглого столу» (м. Львів, 16-17 вересня 2005 р.). – Львів: Край, 2006. – С. 37-42.
8. Братасюк М.Г. Філософсько-світоглядне знання як засіб формування сучасного юридичного мислення / М.Г. Братасюк., В.М. Братасюк // Вісник КНУВС. – 2006. – № 3. – С. 13-21.
9. Костицький М.В. Філософія права як наука і навчальна дисципліна / М.В. Костицький // Філософські та психологічні проблеми юриспруденції: Вибрані наукові праці. / Відп. ред. Н.В. Кушакова-Костицька. – Чернівці: Рута, 2008. – С. 9-17.
10. Панькевич О.О. Підготовка майбутніх правознавців в умовах сучасного освітнього простору вищого навчального закладу / О.О. Панькевич // Педагогічні науки. Збірник праць. – 2009. – № 49. – С. 50-52.
11. Пашин С.А. Доклад на тему “Юридическое образование и правовая компетентность” на научной конференции «Современное юридическое образование», проведённой 17 октября 2006 года/ С.А. Пашин / [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://law.institute.sfu-kras.ru/index.php?option=com_content&task=view&id=460.

12. Печерица Т.В. Значение гуманитарной подготовки в системе юридического университетского образования в Украине / Т.В. Печерица // Право и образование. – 2005. – № 6. – С. 26-30.
13. Павлишин О.В. Проблемні аспекти світоглядної підготовки правознавців / О.В. Павлишин // Право і суспільство. – 2005. – № 1. – С. 31-36.
14. Артикуца Н.В. Інноваційний потенціал розвитку вищої юридичної освіти в Україні / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ekmair.ukma.kiev.ua/bitstream/123456789/323/1/Artykytsa_Innovats_potencial; Інноваційні технології у вищій юридичній освіті: Матеріали Міжнародної науково-метод. конф. 25-28 травня 2005 р. / Відп. ред. Н.В. Артикуца. – К.: Стилос, 2005. – 472 с.
15. Яворська Г.Х. Педагогіка для правників [Текст]: навчальний посібник / Г.Х. Яворська. – К.: Знання, 2004. – 335 с. – (Вища освіта ХХІ століття).
16. Бігун В. Юридична освіта в Україні та США / В'ячеслав Бігун / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=216>.
17. Турівний В.П. Європейська орієнтація модернізації системи освіти України / В.П. Турівний // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Філософія. Політологія. – Вип. 63-65. – К., 2004. – С. 165-167.
18. Мальцев Г.В. Реформа юридичного образования и болонский процесс / Г.В. Мальцев // Право и образование. – 2006. – № 6 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lexed.ru/pravo/journ/>
19. Костенко О.М. Європейська юридична освіта (концептуальний підхід) / О.М. Костенко // Часопис Київського Університету права. – 2003. – № 1. – С. 75-79.
20. Леонова С. Проблеми реформування вищої юридичної освіти в контексті Сорбонсько-Болонського процесу / Світлана Леонова / [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://pinchukfund.org/storage/students/works/2008/354.doc>.
21. Леонов О.А. Понятие “образовательное пространство” и его региональная интерпретация / [Электронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dlib.eastview.com/browse/doc/18952574>.
22. Батлина Л.В. Образование как макросистема // Личность в едином образовательном пространстве: сборник научных статей I Междунар. образовательного форума (г. Запорожье, 5-7 мая 2010 года) под. науч.ред. проф. К.Л. Крутой. Часть I. Конференция: “Философия образования личности”. – Запорожье: ООО “Липс” ЛТД. – 2010. – С. 42-47.
23. Панькевич О.О. Підготовка майбутніх правознавців в умовах сучасного освітнього простору вищого навчального закладу / О.О. Панькевич // Педагогічні науки. Збірник праць. – 2009. – №49. – С. 50-52.
24. Кремень В.Г. Філософія людиноцентризму в освітньому просторі/ В.Г. Кремень. – 2-ге вид. – К.: Т-во “Знання” України, 2010. – 519 с.
25. Коржуев А.В. Традиции в высшем профессиональном образовании / А.В. Коржуев, В.А. Попков. – М.: Изд-во МГУ, 2003. – 302 с.
26. Батліна Л.В., Бостан Л.М. Інновації в вищій юридичній освіті: проблеми і перспективи // Запорізькі правові читання: Тези доповідей Щорічної міжнар. наук.-практ. конф., м. Запоріжжя. 14-15 травня 2010 року: у 2-х томах / За заг. ред. С.М. Тимченка і Т.О. Коломоєць. – Запоріжжя: ЗНУ, 2010. – Т. 1. – С. 10-12.
27. Костенко О.М. Криза правопорядку і реформація юридичної освіти (як нам “болонізувати” юридичну освіту в Україні / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://h.ua/story/182828/>.
28. Концепція розвитку вищої юридичної освіти в Україні // Юридичний журнал. – 2009. – № 11. – С. 128-133.

29. Пашин С.А. Доклад на тему “Юридическое образование и правовая компетентность” на научной конференции “Современное юридическое образование”, проведённой 17 октября 2006 года / С.А. Пашин / [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://law.institute.sfu-kras.ru/index.php?option=com_content&task=view&id=460.
30. Шевченко И. О культурных основаниях юридической клиники и некоторых аспектах её деятельности / И. Шевченко / [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ilya-shevchenko.livejournal.com/29843.html>.
31. Галай А. Шляхи впровадження курсу юридичної криничної освіти у навчальний процес вищих навчальних закладів України / А. Галай // Право України. – 2009. – № 1. – С. 16-21.
32. Доброхотова Е. Н. Модернизация высшего юридического образования в направлении усиления связи с практикой / Е.Н. Доброхотова // Правоведение. – 2003. – № 4. – С. 243-249.
33. Семенова А.В. Концепція системи парадигмального моделювання професійної підготовки майбутніх учителів /А.В. Семенова // Вища школа: наук.-практ. видання. – 2008. – № 11. – С. 52-62.

УДК 349.232

ВІТЧИЗНЯНА ПРАКТИКА ЗАКОНОДАВЧОГО РОЗМЕЖУВАННЯ ЗМІСТУ ТЕРМІНІВ „ЗАРОБІТНА ПЛАТА” Й „ОПЛАТА ПРАЦІ”

Божко В.М., к.ю.н., доцент

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

Стаття присвячена дослідженню вітчизняної практики законодавчого розмежування змісту термінів „заробітна плата” й „оплата праці”.

Ключові слова: заробітна плата; оплата праці; винагорода за працю; термінологія; працівник; роботодавець.

Божко В.Н. ОТЕЧЕСТВЕННАЯ ПРАКТИКА ЗАКОНОДАТЕЛЬНОГО РАЗГРАНИЧЕНИЯ СОДЕРЖАНИЯ ТЕРМИНОВ „ЗАРАБОТНАЯ ПЛАТА” И „ОПЛАТА ТРУДА” / Харьковский национальный педагогический университет имени Г.С. Сковороды, Украина

Статья посвящена исследованию отечественной практики законодательного разграничения содержания терминов „заработная плата” и „оплата труда”.

Ключевые слова: оплата труда; заработная плата; вознаграждение за труд; терминология; работник; работодатель.

Bozhko V.M. THE NATIVE PRACTICE OF LEGAL DISSOCIATION OF THE CONTENT "WAGES" AND "LABOR PAYMENT" / Kharkov national pedagogical university named after G.S. Scovoroda, Ukraine

The article deals with the research of native practice of legal dissociation of the content "wages" and "labor payment".

Key words: labor payment; wages; remuneration for work; terminology; employee; employer.

Гене́за і розвиток понятійного апарату трудового права, як і права взагалі, має історичний характер. Виникнення понять, зміна їх змісту з плином часу, зникнення окремих термінів та їх заміна на більш придатні, які відповідають тому чи іншому етапу розвитку суспільства – всі ці історичні аспекти дозволяють виявити логіку розвитку понятійного апарату трудового права, спадковість термінології. „Історичне дослідження правових явищ є первинним щодо їх логічного дослідження, воно є обов’язковою передумовою логічного, адже потрібно знати історію того об’єкта, який ми намагаємось дослідити”, – наголошував Д.А. Керимов [1, 52]. Про значення історичних досліджень А.М. Васильєв писав: „Без уяви про історію розвитку права неможливо глибоко усвідомити його сутність. Теорія опрацьовує свої категорії на основі історичних узагальнень, розкриваючи в них логіку виникнення та розвитку права. Історичні дані дозволяють глибоко проникати в сутність правової форми суспільного життя, синтезувати